

УДК 81'23

ГРАМАТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДАВАЛЬНОГО ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА І ЄВГЕНА ТИМЧЕНКА: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ СТУДІЇ (1¹)²

Схарактеризовано концептуально-граматичні засади тлумачення давального у відмінковій системі Юрієм Шевельовим і Євгеном Тимченком із визначенням напрямів аналізу лінгвістами тенденцій сполучуваності форм давального у внутрішньореченнєвій структурі. Простежено напрями розгляду Юрієм Шевельовим і Євгеном Тимченком поліфункційності давального з встановленням статусу давального особи та його валентної зумовленості відповідними семантичними групами дієслівних лексем. З'ясовано статус давального особи в односкладних реченнях із єдиним головним членом речення.

Ключові слова: відмінкова система, давальний відмінок, давальний особи, безособове односкладне речення, активна валентність, пасивна валентність, валентність дієслова.

Стаття продовжує низку студіювань, присвячених граматичним концепціям провідних мовознавців ХХ ст. Юрія Шевельова і Євгена Тимченка. Їх праці наповнені глибокими теоретичними міркуваннями з адекватним наповненням відповідним фактичним матеріалом. Надзвичайно актуальною в цьому розрізі постає відмінкова система та її розгляд талановитими лінгвістами. Українська відмінкова система особлива структурно і семантично, функційно, і комунікативно, прагматично і комунікативно. Вона сповнена внутрішніх площин активної і/або пасивної взаємодії, різноманітних транспозицій. Кваліфікуючи відмінки, Ю. Шевельов і Є. Тимченко концентрують їх виділення з урахуванням трьох основних підходів до аналізу мовних явищ – наукового, нормативного й стилістичного. У сучасному розрізі лінгвістичних студіювань особливо важливо встановити концептуально-засадниче підґрунтя відмінково-граматичних теорій Юрія Шевельова і Євгена Тимченка з визначенням тягlosti їх традиції в студіюваннях інших лінгвістів та значущості в сучасних теоретико-морфологічних напрацюваннях, що й мотивує актуальність пропонованого дослідження.

Метою заявленого студіювання виступає встановлення визначальних кваліфікаційних параметрів давального відмінка в іменниково-граматичних концепціях Юрія Шевельова і Євгена Тимченка. Визначена мета мотивує необхідність вирішення таких завдань: 1) встановити класифікаційні та дефінітивні основи давального відмінка в інтерпретаціях Юрія Шевельова і Євгена Тимченка; 2) схарактеризувати структурні та семантичні ознаки іменникового давального відмінка в концепціях лінгвістів; 3) визначити функційні параметри навантаження інтенційно-сполучувального потенціалу форм давального відмінка та їх семантичне навантаження в аналізі Юрія Шевельова і Євгена Тимченка.

Новизна аналізу ґрунтована на інтерпретації морфологічних концепцій Юрія Шевельова і Євгена Тимченка та визначенні класифікаційно-кваліфікаційних основ дефінування давального відмінка, окресленні лінгвістами взаємодії іменникового давального з іншими відмінками. Теоретичне значення мотивовано встановленням визначальних критеріїв тлумачення давального відмінка Юрієм Шевельовим і Євгеном Тимченком та з'ясуванням його «силових» інтенцій у загальновідмінковій системі. Практичне значення студіювання визначене можливостями застосування досягнутих результатів в університетському вивченні синтаксису української та інших слов'янських і неслов'янських мов, використанні під час опрацювання нових і новітніх спецкурсів з теорії та методології мови, актуальних питань сучасної лінгвістики.

Для Юрія Шевельова визначальною функцією давального відмінка є показування так званого непрямого об'єкта [Шевельов 2012: 207], тобто вказування на той предмет, «до якого спрямовується дія, на користь або на шкоду якому вона відбувається» [Там само: 207]. *Усі ці чутки так чи так доходили кінець кінцем до Віри Павлівни, але що могла вона сказати цим людям, які просто не розуміли* (Б. Антоненко-Давидович); *Як мені хотілося сказати йому: "Татку, татку мій! Нащо ти приїхав?..."* (Б. Антоненко-Давидович); *<...> вона, готуючись до іспитів, ледве могла спромогтись купити малому молока й зварити якусь кашу...* (Б. Антоненко-Давидович). Мовознавець диференціює безпосередній перехід дії – форма знахідного відмінка (*що*; *"Татку, татку мій! Нащо ти приїхав?..."*) чи форма родового партитивного (*молока*) – та посередній перехід на об'єкт, що виражений формою давального відмінка. Для мовознавця давальний відмінок перебуває між «сильними» називним і знахідним, наближеним до них (особливо до знахідного) родового партитивного.

В аналізі давального Юрій Шевельов має опертям його статусу у загальній відмінковій системі та внутрішньореченнєвий вияв. До низки дієслів, що вимагають форми давального відмінка, Ю. Шевельов зараховує *дякувати, докоряти, дорікати, задрити, прощати, вибачити: Ні, йому, Миколі Степановичу, вони*

¹ Пропоноване дослідження є першою частиною розгляду концептуального тлумачення давального відмінка Юрієм Шевельовим і Євгеном Тимченком. Воно охоплює майже вичерпний аналіз поглядів Юрія Шевельова і студіювання давального особи у валентнозумовленій позиції перехідних та неперехідних дієслів, окремо розглянуто підґрунтя тлумачення давального відмінка в рефлексивних дієслів. У відмінково-граматичній концепції Є. Тимченка, зокрема в аналізі давального, не охоплено студіювання давального в безособових односкладних реченнях, вільній синтаксичній внутрішньореченнєвій позиції та ін., що вимагає окремого ґрунтового аналізу.

² Дослідження виконано в рамках програми фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України (проект №0115U000088 "Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання").

повинні були б **дякувати** за його виступ, а вони... (Б. Антоненко-Давидович); *Льоня ніяк не міг додуматися, за що йому могла б докоряти оця незнайома дівчина* (В. Владко); *Полетіла сова до орла, вилупила на нього свої банькати очі та й стала йому дорікати: «Орле, орле! Чом же ти слова свого не додержав, нащо діток моїх похапав?»* (Б. Антоненко-Давидович); *Людам взагалі властиво: хворим – заздрити здоровим, слітим – заздрити видючим, в'язням – заздрити вільним...* (І. Багрянний); *Петро приступив тоді та запитався Його: Господи, скільки разів брат мій може згрішити проти мене, а я маю прощати йому?* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *<...> він мовби глянув на неї очима Яковенка, то чому ж Яковенко мав прощати Ляскову, чому спокійно мав миритися з таким нечуваним грабіжництвом?* (П. Загребельний).

Розвиваючи думки про давальний та аргументуючи його різну функційність, Ю. Шевельов звертає увагу на особливу функцію «показувати **дійову особу** в безособових реченнях відповідної будови <...>, – бо ж у безособових реченнях назва дійової особи буває практично залежна і означає не так активного витворювача дії, як її більш-менш пасивного виявника» [Там само: 208]: *Тільки бідній вдові було не до втіхи, бо зенацька розхворілася і мусіла злягти* (Ю. Винничук); *Хтось позаду голосно зареготав, але Євграфові Фірсовичу було не до сміху* (Б. Антоненко-Давидович). Водночас в аналізі таких реченнєвих структур науковець наголошує на їх особливому статусі, оскільки в них «заперечується можливість активної участі особи в чомусь» [Там само: 120]. У розгляді безособових речень лінгвіст простежує декілька функційних виявів форм давального, хоча основною для дослідника постає площина безособових структур з диференціюванням: 1) безособових речень з єдиним головним членом, що виражений безособовим зворотним дієсловом на зразок *Я працюю як віл, а не можу дозволити собі з'їсти те, чого мені хочеться, й без кінця обдурюю свій шлунок часом* (Б. Антоненко-Давидович); *Вітри гудуть, а ясени скриплять, а матері дрімається* (С. Васильченко); 2) безособових односкладних речень із єдиним прислівниковим головним членом на кшталт *Серед привітних, веселих селянських очей ми йшли з Осадчим обідати кудись до голови Просвіти, але мені, признатись, було сумно* (Б. Антоненко-Давидович); *Сидоркевич почув, як йому стало душно і холодний пін тяжко виступив під козирком картуза* (Б. Антоненко-Давидович); *Його дух витав тут, як дух злого генія, аж Максимові ставало моторошно...* (І. Багрянний); 3) безособових односкладних речень, у яких єдиний головний член виражений «присудковим словом» на зразок *сором, ганьба, жаль, шкода, гріх, подоба, спосіб, час, пора, первина, кінець, край, можна, треба* (2012: 121–122): – *Мені сором, що я тобі сказав* (В. Винниченко); <...> *люди тримали транспаранти на зразок “Ганьба нам! Ми самі обрали таку владу”* (О. Авраменко, В. Авраменко); <...> *Олександрові Івановичу в глибині душі все ж було жаль старої матері з її дивацтвом <...>* (Б. Антоненко-Давидович); *Це вперше на власні очі я бачу письменника. Мені його шкода, він якийсь ніби поранений, наче рани ще не позагоювалися до кінця і страшенно болять* (Б. Антоненко-Давидович); – *Братова, – кажу, – не жалувала я для вас нічого, поки що мала! Гріх вам буде, що ви мене хліба куском тепер дорікаєте!* (Марко Вовчок). За твердженням Ю. Шевельова, у першому різновиді безособових речень заперечувано «можливість активної участі особи в чомусь»³ [Там само: 120], для речень другого різновиду характерною особливістю є те, що «в них особа виступає не як діяч, а як сприймач дії, а сама дія набирає характеру самоодіальності, саморозвитку, незалежності від будь-якої особи» [Там само: 121], пор.: *Людам похилого віку часто не спиться* (Б. Антоненко-Давидович); *Гірським птахам – вільніше в горах дихається* (О. Бердник); *Стою я над маленьким горбочком сирієї землі, і не віриться мені, що вже нема на світі того прекрасного вчителя* (Б. Антоненко-Давидович); *Проте все ж стало йому вільніше дихатися* (С. Васильченко); <...> *ряхтіло сонячне проміння й можна було подумати, що ув'язненим тут живеться далеко краще, ніж у похмурих, кепсько освітлених бараках* (Б. Антоненко-Давидович); – *Кейт розповідав про ті події, – кивнула Маріка. – Проте мені важко віриться в милосердя Послідовників* (О. Авраменко). Вчений поглиблює свою думку про аналізовані речення, наголошуючи, що в таких утвореннях здебільшого окреслено «стани і настрої особи» і вони «не постають як наслідок її [особи – А. З.] волі, свідомо спрямованого бажання. Назва самої особи стоїть у давальному відмінку» [Там само: 121]: *А почне мені дріматися, Я під голови м'якеньку, Щоб було спокійно стати, Підгорну мою рученьку* (Я. Щоголів); *Йде [хлопець] в ночі, й дуже йому почало дріматися по дорозі* (І. Калинець); *«От кому добре спиться!» – каже [Софі] пошепком, киваючи мені на його* (Марко Вовчок); *“От кому добре спиться!” – каже [Софі – А. З.] пошепком [пошепки], киваючи мені на його* (Марко Вовчок); *Йй не спалося: сон десь далеко блукав від неї...* (Панас Мирний); *Неспокійно спалося Тиховичеві тої ночі* (М. Коцюбинський); *Старається [Настя – А. З.], б'ється, достає і вже зробить і достане, чого мужикові хотілось* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Ей, дядечку, швидше будемо писати, бо хочеться спати і вам і мені* (Т. Шевченко). [Василь:] *От і тепер прокинулася моя жага до життя знову, знову мені хочеться щастя* (Панас Мирний); [Джонатан:] *Що ж винен Ричард, коли дівчати хочеться уборів?* (Леся Українка); *Плакать хочеться мені, немов ображеній дитині* (В. Сосюра); *Хлопчиків хочеться, щоб його було зверху, але зозуля кує та й кує* (І. Багмут). Як констатує лінгвіст, такі речення можуть мати «особову паралелю: тоді особа замість давального відмінка ставиться в називному, а дієслово перестав бути зворотним» [Там само: 121]: *«Чому ти стережеш це пискля, яке верещить у печері саме тоді, коли я дрімаю на своїй скелі?»* (С. Васильченко); *На полу коло напільного віконця спить мати* (С. Васильченко); *«Ох, і їсти хочеться, собаку б з'їв», – гукнув з порога Олег, радий, що батько не спить* (Ю. Мушкетик); <...> *Юркові здавалося, що дівчина хоче втекти від нього* (Р. Іванчук).

Різні підходи до розгляду безособових односкладних речень здебільшого мають опертям загальне

³ Тут і далі збережено авторські (Юрія Шевельова) орфографію та стилістику.

розуміння їх односкладності на формально-граматичному рівні, оскільки реченневотвірний потенціал сконцентровано в єдиному головному члені. Водночас такий розгляд не висвітлює специфіки семантико-синтаксичного структурування безособових односкладних речень. «Головний член безособових речень виражає дію щодо відсутньої на формально-граматичному рівні активної дієвої особи, проте збереженої на семантичному рівні в корені безособового дієслова, родовому давальному, орудному суб'єкта» [Чернобай 2014: 11], пор. погляди І. Вихованця [1992: 11–24], О. Межова [2007: 101–121], М. Плющ [1978: 88–94]. Лінгвокультурологічний аспект уможливило кваліфікацію такої невідомої та невираженої дієвої особи як прихованого культурно-маркованого суб'єкта – міфологічного, який створювано тоді «коли люди почали усвідомлювати дії чогось незрозумілого» [Чернобай 2014: 11]. Міфологічне мислення зумовило приписування незрозумілих явищ і почуттів діям персоніфікованих божеств» [Там само: 11]. Наголошення на міфологічному суб'єкті в аналізі безособових речень мотивовано відтворенням у них «станів природи й навколишнього середовища, стихійних явищ природи, фізіологічних та психологічних станів людини» [Селіванова 2011: 52], дії ж міфічних персонажів органічно пов'язані з впливом на зовнішній стан природи і внутрішній стан людини, що слугує підґрунтям розгляду функційного навантаження таких міфологічних персонажів як основи для створення безособових речень зі встановленням паралелізму між складниками відповідних груп таких реченневих утворень і різновидом міфологічного суб'єкта.

Відмінково-граматична концепція Юрія Шевельова ґрунтована на тягlostі українських мовознавчих студіях, що легко простежити, навіть побіжно аналізуючи низку відмінково-монографічних студіювань (охоплюють усі українські відмінки) Євгена Тимченка, який зосередив увагу на історії формування відмінкових форм, міжвідмінковій взаємодії та послідовному зіставленні тих чи тих форм з подібними словоформами в інших споріднених (чеській, польській, сербській та ін.) і неспоріднених (грецькій, латинській, німецькій та ін.) мовах. Юрій Шевельов подібно витлумачує давальний, звертаючи увагу на давальний особи (в межах безособових і відносно-безособових речень) та функцію непрямого об'єкта. Реалізація формами давального семантики причини (давальний причини) вимагає окремого студіювання.

Досліджуючи український давальний, Є. Тимченко звернув увагу на його позиційний вияв у дієслів перехідних [1925: 32–37], неперехідних [Там само: 38–40], рефлексійних [Там само: 40–42], а також функційний статус у безсуб'єктних (безсуб'єктивних – за термінологією Є. Тимченка) зворотах [Там само: 43–45], виявив тенденції його реалізації у вільнім сполученні з дієсловом, диференціюючи давальний призначення [Там само: 45–47], внутрішнього стосунку [Там само: 47] та ін. У дослідженні давального особи в його регулярній сполучуваності з неособовими дієсловами зі значенням певної міри, вираженої формою родового відмінка, наголошено на лексемах зразка *більшати, побільшати, бракувати, вистачати, достачати, меншати, поменшати, прибувати, убувати*: *З часом мені стало бракувати відваги перекинути одну-другу сторінку, бо все там було дотором і плачем* (Р. Андріяшик) та ін. З-поміж неособових дієслів зі значенням моральної потреби зразка *годитися, випадати, впадати, належати, належатися* давальний особи передає семантику такої настанови: *<...> коли виходимо на подвір'я, виказувати свій співецький хист мені випадає не одразу, бо біля ганку стоять двоє козаків* (Ю. Мушкетик) і т. ін. Давальний особи в постпозиції неособових зворотних дієслів, у співвідносних конструкціях особові форми дієслів втрачають зворотну форму (пор. [Шевельов 2012: 120–122]): *Йому все сниться дивний сон – Далека Україна* (І. Багрянний) ↔ *По-дурному, голубе, мариш і сниш, оточений звідусіль новими днями* (Б. Антоненко-Давидович); *Чи ж винуватий я, що мені слухається казочка про пана Коцького?* (В. Чемерис) ↔ *Олександр Іванович насторожився і став уважно слухати* (Б. Антоненко-Давидович). Констатований Є. Тимченком давальний відмінок у неособових неперехідних дієсловах у конструкціях на кшталт *Роди, бабо, дитину, коли бабі з літ вийшло* (М. Номис); – *До жаги мені приспіло їхати* (З усн. мови; приклад з Є. Тимченка [1925: 32]) має нерегулярний вияв.

Давальний особи у позиційному вияві неособових дієслів зразка *вестися, впадати, доводиться, докучати, видітися, здаватися, ітися, кортіти, пітися, поводитися, прийтися, припасти, спикритися, стребитися, трапитися, упасти, фортунити (хвортунити – Є. Тимченко), щастити, щаститися*: *Артурові Пені здалося, що ця фея вже давно в опалі у всіх на світі вищих сил, що їй не ведеться в житті аж так добре, як звичайно ведеться феям* *<...>* (Ю. Андрухович); *Вам я дарував усе, що мені впадало в руки* *<...>* (І. Франко); *<...> знайомі люди були не грошовиті, і батькові доводилося забігати не в один двір, поки назбирає потрібну суму* (Б. Антоненко-Давидович); *Виділося мені, що я був десятилітнім чи одинадцятилітнім хлопчиком Павликом* (О. Бердник); *І йому стало здаватися, що він мусить тепер працювати не тільки на своїй педагогічній ниві, а ще й, мовби за сумісництвом, на якійсь безплатній нецікавій роботі* *<...>* (Б. Антоненко-Давидович); *Хлопцєві кортіло скоріше побачити, як виглядають чародійні інструменти Мудреця, бо він сподівався скористатися деякими з них, щоб ще збільшити свою силу* (Л. Баум); *<...> нагадування не дуже прийшлося йому до смаку, проте знову спитав, коли старий усівся: – Пощо б'єш чолом?* (І. Білик); *Коли я вибрався туди вперше, іще напівсліпий і знесилений, найперше, що мені трапилося – були сухарі* (О. Ірванець).

Окремо Є. Тимченко з'ясує конструктивно зумовлений давальний у позиційному вияві дієслів *нема* (= не є), *не буде*, що можливий за наявності родового відмінка іменників чинности – похідних від суб'єктивних та об'єктивних дієслів: *<...> в пам'яті плелись Ті друзі, що божились і клялись, Щоб так лукаво зрадити й продати, І вороги, що й ліку їм нема, Як дням неволі у степах безлюдних* (М. Рильський). Сполука таких дієслів із формою родового в українській мові набула регулярності, тому її можна кваліфікувати як вияв фразеологізації, що відбито належним чином у відповідних лексикографічних виданнях (СУМ 1977_г: 279):

*просвітку не давати / просвітку нема (немає, не було, не буде) (→ кому?): Демко Ороштан просвітку мені не дає; позавчора хвалився, що мого kota вб'є (Г. Квітка-Основ'яненко); Левантині просвітку не було за роботою, за лайкою і за итурханиною (Б. Грінченко); Жінка напала, так що бідному Тихонові і прсвітку нема (Г. Квітка-Основ'яненка). Водночас Є. Тимченко досить докладно подає ілюстративний матеріал з дієсловами нема (=не є), не було, не буде, особливістю яких є наявність генітива «імен чинности від дієслів суб'єктивних і об'єктивних» [Тимченко 1925: 37]: – *Ти вже стара, а ще й досі дурна: Вишневецькі роду княжого, а не козацького, їх землям, селам, містам та грошам і ліку нема*, – сказала Гризельда (І. Нечуй-Левицький).*

Із покликанням на К. Бругмана [Brugmann 1904: 474] дослідник наголошує, що «Етимологічно дуже ймовірно, що датив первісно виражав локальний стосунок, показуючи крес в напрямі чинности; вчасно він чергувався з акузативом і льокативом» [Тимченко 1925: 33], підтверджуючи коментування про своєрідний шлях розвитку давального в різних мовах – грецькій, болгарській, сербській, старочеській, давньокіівській: старочеськ. *Věz, žet', se cas blízí k tomu, bodovause jítí domy*; давньокіівськ. *Посла с'на своего Володимера Чернѣзову* (цит. за [Там само: 33]) ґрунтовним аналізом фактичного матеріалу.

Функційний вияв давального локативного Є. Тимченко вбачає в прислівникових залишках на зразок *долів, домів (Не раз мі ся долів оком сльози покотили (Я. Головацький); <...> куска хліба не знайдемо, як домів прийдемо (Я. Головацький))*, що виявлювані в західноукраїнських говорах. Застиглою формою давального локативного лінгвіст вважає сучасний прислівник *горі: Ой та пішов горі плаєм (Я. Головацький)*. Такий давальний можливий лише у валентнозумовлених⁴ придієслівних позиціях на позначеннях місця переміщення. В інших придієслівних позиціях давальний маркований особовою семантикою і «показує стосунок чинности до неї» [Тимченко 1925: 34]. Таке вживання домінує в індоєвропейських мовах, подібний давальний «міг чергуватися з акузативом, і тоді дієслово неперехідне набувало перехідного характеру» [Там само: 34]. Уже на іншому рівні – власне синхронному – констатує давальний особи Юрій Шевельов у безособових односкладних реченнях [2012: 120]. Давальний особи є найрегулярнішим, йому притаманні сильні семантичні відношення з дієсловом. Такий давальний, за твердженням Є. Тимченка, сполучуваний із дієсловами, іменниками (речівниками), прикметниками, прислівниками та вигуками (межислівцями (покликами)).

Сполучуваність давального особи з перехідними дієсловами розглянуто Євгеном Тимченком через призму його виявності у валентнозумовленій позиції лексем із загальним значенням 'давати' або 'брати' й «означають чинність, що її вислідом щось кому прибува або убува» [Там само: 36]: *давати, дати, видати, завдати, надати, подати, продати, боргувати, вертати, вручити, поручати, приручати, доручити, заручити, дарувати, завинити, загараздити, зашлюбити, кидати, кинути, викинути, нав'язати, наганяти, наложити, поділити, покидати, признати, призначити, причинити, проступити, уступити, слати, послати, прислати, брати, взяти, вибити, видрати, виколоти, вирвати, вихопити, відняти, зняти, здіймати, відірвати, відрізати, урізати, відтягти, повідтинати, втягти, стягти, уймати, украсти, та ін., пор.: *На тому й спинився: нема дурних давати начальникові матеріал на себе!* (Б. Антоненко-Давидович); *А що він міг дати їй взамін?* (Б. Антоненко-Давидович); *Гравець хоче виграти партію, він хоче завдати мат противникові* (В. Владко); *Не встигли ми підступити до Костя, щоб надати йому допомогу, як він, підхопивши із землі чисте покинуте кайло, кинувся з диким, звіриним риком до хлопчаків* (Ю. Винничук); *Усатий діловод несе маленьку милицю, хоче подати її дівчинці* (Б. Антоненко-Давидович). Істотною постає заувага Є. Тимченка про регулярну реалізацію валентнозумовленого оточення дієслівної лексеми, яка передбачає обов'язкову наявність разом із давальним особи форми генітива або акузатива іменника, «що разом з ним творить одно дієслівне поняття» [Там само: 36], де під цілісністю поняття учений констатує відкритість відповідних семантичних гнізд (*дати* → *кому?* → *що?*), крім суб'єктного (**хто?* ← *дати* → *кому?* → *що?*), пор.: – *Ой, корові пора дати кукурудзиння* (Р. Андріяшик); *Я ввічливо попросив їх дати мені спокій* (Р. Андріяшик); *<...> це б йому шматок хліба дати, бо мале та бідне, а де ж я візьму?* (В. Барка).*

Другу групу становлять перехідні дієслова із загальним значенням 'чинити', 'вчинити' (→ *кому?* → *що?*): *робити, зробити, виробити, справляти, справити, чинити, вчинити*, пор.: *<...> не займайтеся тим, що вам не хочеться робити і не має на це певних вказівок* (Р. Андріяшик); *Михасеві ніхто нічого ні купувати, ні справляти не збирався* (В. Винниченко). Поряд із ними перебувають дієслова із загальним значенням 'повідати', 'показувати': *брехати, набрехати, веліти, викати, ворожити, ганити, доводити, доказати, загадати, заганути, нагадати, пригадати, вияснити, пояснити, пояснювати, казати, сказати, наказувати, відказати, прип'їмнути, розказувати, свідчити, присвідчити, читати, наврочити, обіцяти, повісти, відповісти, доповісти, сповісти, промовляти, співати*, пор.: *Не міг же він брехати студентам і вигадувати для чогось небиліці!* (Б. Антоненко-Давидович); – *Мені ніхто не може веліти!* – потемнів від раптової люті Зореслав (О. Бердник); *Коли зійшов місяць, відуди почали ворожити Великому князеві та його нареченій княгині* (І. Білик); *Лорнетка, що висла в неї на грудях і якою Старицька-Черняхівська раз у раз користувалась, надавала їй панського вигляду, що сприяло прокуророві Любченку доводити, ніби підсудні є представники експлуататорських класів* (Б. Антоненко-Давидович); *Я вже відкрив був рота, щоб нагадати йому його ж*

⁴ Поняття й терміни *валентність, пасивна / активна валентність, валентнозумовлений* та інші Юрій Шевельов і Євген Тимченко не використовують. Водночас постійна увага до тих дієслівних лексем, що передбачають свою семантикою регулярний вияв давального відмінка як такого, що заповнює відповідне семантичне гніздо, дає змогу в сучасному просторі лінгвістики акцентувати на цих термінах і поняттях і застосовувати їх.

розповідь про *Метрову смерть* (О. Авраменко, В. Авраменко).

Ще одна група дієслів із загальним значенням 'пробачити', 'платити' (→ кому? → що?) в інтерпретації Євгена Тимченка містить у валентнозумовленій позиції давальний особи: *вибачати, відпустити, дарувати, заплатити, збачити, звидіти, пробачити, простити*: *Творчим людям треба вибачати їхні маленькі слабкості* (А. Кокотюха); *За своє життя нелегке й несолодке, й надто ж за сей останній рік він навчився й дивуватися людям, і дарувати їм їхні дрібні провини...* (І. Білик); *А я цій забудькуватій юрбі не можу пробачити і не знаходжу спокою* (Р. Андріяшик).

Група дієслів із загальним значенням 'боронити', 'дозволяти', 'зичити' (→ кому? → що?), що охоплює в аналізі Є. Тимченка лексеми: *боронити, відмовити, вінчувати, дозволяти, додержувати, допускати, допустити, забороняти, наказувати, завидіти, завидувати, заздростити, збавляти, зичити, позволити, прияти, сприяти, уступати, уступити, передбачає валентнозумовлений давальний особи: Женчик так жалибно став просити залишити його ліжечко в кімнаті, що Галина не наважилася відмовити йому* (Б. Антоненко-Давидович); *Він не такий ідіот, щоб забороняти жінці мати якісь захоплення, крім кулінарних рецептів і плетіння светрів* (Є. Кононенко). За твердженням вченого, такі дієслівні лексеми поєднують також і з давальним мовленням, зрідка – родовим мовленням.

Давальний відмінок поєднуваний також із неперехідними дієсловами, з-поміж яких ієрархічно верхніми, у спостереженнях Є. Тимченка, постають лексеми зі значенням 'помагати', 'шкодити', 'перешкоджати' (→ кому?): *вадити, заваджати, годити, вгодити, виродити, догодити; погодити, долітати, допомогти, забігати, запобігати, помагати, помогти, допомогти, перешкоджати, суперечити, шкодити, зашкодити*, пор.: (Андрій:) – *Нічого мені до самої смерті не буде вадити* (М. Стельмах); *Притулює інструмент до себе й, щоб не заваджати нікому, обертається боком до Дарки* (І. Вільде); *Я чекав, що німаки стануть моїми запеклими ворогами, а вони несподівано почали мені годити в такт* (Р. Андріяшик); *Розтопила піч, засунула горшки й чавуни, дала гостеві літепла вмитися, бо треба ж догодити такому багатому подорожньому!* (Б. Антоненко-Давидович); *А він, ніби зрозумівши, хутко кинувся до своєї шинелі й, поспішаючи, став одягатись, промовляючи: – Я не буду перешкоджати вам...* (В. Винниченко); <...> *Ірині сподобалася посадникова вигадка, вона першою ввійшла в вор, подала руку князеві, той, щоб не суперечити жоні, слухняно пішов за нею* (П. Загребельний); *Іншими словами, що б ви не робили, ви будете лише шкодити нам у досягненні всесвітньої єдності* (О. Авраменко, В. Авраменко). Окремі з аналізованих дієслів у сучасній мові мають нерегулярну сполучуваність із давальним особи, пор.: *долітати, забігати, запобігати*. Вияви ж давального в їх валентній сполучуваності легко простежити в історичних пам'ятках, фольклорних матеріалах, почасті в діалектній стихії.

Притаманний давальний особи, за твердженням Є. Тимченка, і для неперехідних дієслів зі значенням 'прихильність/неприхильність' (→ кому?): *вірити, грішити, грозити, доганяти, доїдати, докоряти, докучати, домовляти, допікати, дотинати, дякувати, подякувати, загрозувати, ляяти, мирити, налігати, нарікати, пільгувати, потурати, присягати, смакувати, терпіти, щастити, щирувати*, пор.: *Якщо вірити Сідхові (а я не мав підстав сумніватися в його словах), тиждень за три чи чотири всі ці тварюки вимруть — але скільки ще невинних життів вони заберуть за цей місяць!* (О. Авраменко, В. Авраменко); *– І якби я хотіла грозити їм всім — якби я хотіла... то могла б зараз всіх на сто чортів розігнати звідси геть!* (І. Вільде); *Але цього разу Іван Семенович, видно, не мав на меті докоряти когось із товаришів* (В. Владко); *Нарешті можна лежати й не боятися, що хтось почне докучати тобі* (І. Білик); *То Стефанік сідає ззаду (Черемшина править) — і нумо господареві допікати* (Р. Андріяшик); *– Це не мені треба дякувати, а Андрієві Степановичу, — стримано сказала Галина, — я тільки передала його подарунок* (Б. Антоненко-Давидович); *Але Іван Семенович стримав себе: не можна зараз втішати її, хоч би як хотілося йому зробити це і хоч як важко було йому самому так безжально загрозувати любій дівчинці* (В. Винниченко); *Чи нарікати мені, чи дякувати своєму таланові?* (І. Нечуй-Левицький); *За Австрії татко був при залізниці, але як прийшли румуни, то татко не хотів присягати їм і так лишився без служби* (І. Вільде). *Я складу вам компанію, — проворкотіла Ганця, — ніколи в житті це не доводилося мені смакувати такими напоями* (Ю. Винничук); *Та нехай пропадом пропадають школи, каже дядько, якщо через них мені терпіти, а потому бідуватимуть діти, бо їм не знайдеться місця, крім чужини* (Б. Антоненко-Давидович); *Щастити мені почало щойно у грудні* (Ю. Андрухович); *Як зо мною п'ють, зо мною гуляють, тогді мені щирують, А як від мене підуть, за мене говорять це й на мене ворогують* (П. Чубинський). У сучасній українській мові низка дієслів з-поміж аналізованих дещо змінили свій валентний потенціал, окремі ж втратили регулярний давальний особи: *грішити* (→ на кого? (за Словарем (1958₁: 328)); → проти чого, чим (СУМ (1971₂: 172)), *ляяти* (у Є. Тимченка цитовано матеріал з етнографічного збірника: *Як син прийшов вже до хати, взяв жінці ляяти*⁵ [Тимченко 1925]), *мирити* (у Є. Тимченка цитовано матеріал із записів П. Чубинського: *Щоб я помани тварі та мирив; я не того суди забивсь, щоб тобі мирив* [Тимченко 1925], в інших джерелах не зафіксовано), *налігати* (у Є. Тимченка цитовано матеріал із Літопису Самовидця: *Тетера з ордою і з жолнірами налігаль барзо Бруховецькому гетманові* [Тимченко 1925], в інших джерелах не зафіксовано), *пільгувати* (фактичного матеріалу не зафіксовано за Словарем (1958₃: 187); у СУМ не відбито лексеми; у Є. Тимченка фактичний матеріал не виявляє давального особи у словосполучі *дати/давати пільгу*: *Час мені козацьким ногам пільгу дати*). Окремі ж дієслова набули варіативного вираження

⁵ У цитованих матеріалах Є. Тимченка, особливо наведених ученим ілюстративних матеріалах, збережено авторську правописну редакцію.

відмінкової реалізації особи – знахідного ↔ родового: *Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людей: – І навіщо б ото я базикав отаке язиком?..* (С. Васильченко) та ін.

Ще одну групу дієслів, яким властивий давальний особи, охоплює значення ‘передувати’, ‘підлягати’, ‘служити’: *дружчити* (бути дружкою), *вести* (перед водити), *підлягати*, *служити*, *послужити*, *услужити*, *товаришувати*, *удружити*, пор.: *Дружечка пишиненька... не дружчила нікому, перший раз ся придало і то ся не вдало* (Словарь 1958₁: 449); *Він буде вірно служити всім владикам на землі, він зможе обернутися ще будь у кого <...>* (Б. Антоненко-Давидович); *Ходімо послужити іншому богові, якщо наш забув про нас* (Р. Іванчук); *Одначе, пізнавши Вас і завваживши, що стоїте тут якось безпомічно, мов вижидаете кого або бажаєте чого, я рішилася приступити до вас і спитати, чи не могла б вам у тій хвилі чим-небудь **услужити**?* (О. Кобилянська); *А Масляк же то наш, так той-то щоб удружити своєму названому батькові, так той-то носить, от вже носить!* (Г. Квітка-Основ'яненко). З аналізованої низки лексем потрібно вилучити дієслова *вести* (перед водити), *підлягати*, *товаришувати*, яким не притаманний давальний особи. Та й у Є. Тимченка наявний давальний неособи, пор.: *Там єдна панна всім перед водит* (з Етнографічного збірника); *Тая небытность подлѣгаетъ карѣ* (із архівних матеріалів ЮЗР), дієслово ж *товаришувати* взагалі не містить ілюстративного матеріалу. Очевидно, що лінгвіст гіпотетично прогнозував наявність у нього валентнозумовленого давального.

Окремо розглянуто вченим давальний у придієслівній позиції рефлексивних (рефлексійних – за термінологією Є. Тимченка) лексем, з-поміж яких виокремлено три групи. До першої належать дієслова, яким властива виміна давального з інструментальним чи з генітивом з прийменником з причинової семантики: *дивувати(сь)*, *радіти*, *радуватись*, *сміятись*, *насміхатись*, *тішитись*, прикметною ознакою яких постає сполучуваність із давальним особи/неособи, пор.: *За своє життя нелегке й несолодке, й надто ж за сей останній рік він навчився й **дивуватися** людям, і дарувати їм їхні дрібні провини...* (І. Білик); *За містом, сівши на воза, Чайка, що вирішив був нікому не **дивуватися**, все ж запитав хлопчаків: невже вони пачкарі?* (Д. Бузько); *Зараз він був не в тому стані, щоб **радіти** цій звістці* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Людська душа безбережна, до кінця вона незбагненна, і люди, може, тим і прекрасні, що здатні отак широко **радуватись** щастю чіємусь...* (О. Гончар). У сучасній мові в лексем *сміятись*, *насміхатись*, *тішитись*, які в Є. Тимченка містять ілюстративний матеріал з давальним неособи: *Чужому лихові не смійся* (Номис); *Ой не тіште ся, мої вороженьки, моїй пригоді* (Тимченко 1925), давальний в обстежуваних текстах не зафіксовано⁶.

Розгляд давального рефлексивних дієслів Є. Тимченка продовжує, виокремлюючи лексеми з префіксами (приростками, за Є. Тимченком) на зразок *приглядатися*, *пригортатися*, *придивлятися*, *примілятися* (→ кому), більшість із яких у сучасній мові регулярним мають постдієслівну синтаксичну аналітичну морфему (прийменник до) з родовим відмінком, пор.: – *Пригортайсь, дівчино, другому такому* (П. Чубинський); – *Воліла-м си постояти в густім малинничку, ніж мала-м ся **прихилити негідному личку*** (личку → *хлопцеві з негідним личком) (цит. за [Тимченко 1925]) і *Одначе як гарно було **пригортатися до** цього чоловіка* (М. Стельмах); *Треба **придивлятися до** людей...* (О. Бердник).

Рефлексивні дієслова на кшталт *вимовитись*, *відчужитись*, *дістатись*, *залицятись*, *звірितись*, *зволитись*, *кланятись*, *клонитись*, *вклонитись*, *поклонитись*, *коритись*, *молитись*, *мститись*, *пімститись*, *вивіритись*, *увіритись*, *належатись*, *наприкритись*, *напрошуватись*, *опиратись*, *опертись*, *піддаватись*, *подобатись*, *сподобатись*, *попасться*, *признатись*, *противитись*, *рівнятись*, *порівнятись*, *скаржитись*, *снитись*, *приснитись*, *спротивитись*, *становитись*, *ставитись*, *угамуватись*, *усміхатись*, *хвалитись*, *судитись* (із пасивним відтінком) із загальним значенням ‘опиратись’, ‘напиратись’ в інтерпретації Є. Тимченка передбачають, як свідчить відповідний фактичний матеріал, або іменник особи (*вимовитись*, *відчужитись*, *дістатись*, *залицятися*, *звіритись*, *зволитись*, *кланятись*, *клонитись*, *вклонитись*, *поклонитись*, *коритись*, *молитись*, *мститись*, *пімститись*, *вивіритись*, *увіритись*, *належатись*, *напрошуватись*, *опиратися*, *опертись*, *піддаватись*, *подобатися*, *сподобатись*, *признатись*, *противитись*, *скаржитись*, *снитись*, *приснитись*, *спротивитись*, *ставитись*, *усміхатися*, *хвалитись*, *судитись* (із пасивним відтінком), або іменник – неособи (*наприкритись*, *попасться*, *рівнятися*, *порівнятися*, *угамуватись*), пор.: *Ніщо не повинно було дістатись **ворогові**, що йшов з-за Дніпра* (В. Домонтович); *Можна було б випросити ножа в отих гріднів за дверима, але я затаївся й не хотів **кланятись їм*** (І. Білик); *Трохи було образливо, що не вона, Галя, головний герой, а Грицько. Галя згадала, що вона вчителька, і їй мусять усі тут **коритись*** (С. Васильченко); *Лемішка любив **молитись Богу** довго й голосно, кільки разів одривавсь од молитви, ходив по хазяйству, вертався і знов починав бубоніти, перевертаючи листки товстого акафіоника* (І. Нечуй-Левицький); *Ми битись будемо, бо ми живі! **І мститись ворогу** не перестанем!* (П. Тичина); *Дівчина почала йому подобатись* (Д. Бузько); *Різниця у віці не давала їй спокою, вона весь час підозривала Шелюженка в якихось сторонніх зв'язках і після влаштованих йому сцен сама ж бігла на нього **скаржитись то командирові**, доки був у частині, то **секретареві райкому**, коли після демобілізації став працювати в тужеїнім райкомі* (О. Гончар). До дієслів зразка *вивіритись*, *залицятись*, *увіритись*, *напрошуватись* (відсутні ілюстрації), *опиратись*, *опертись* Є. Тимченка добирає фактичний матеріал із давальним особи з усної народної творчості: – *А вже він **мені ввірився*** (Номис); – *З паном не **дружи, жінці не ввірися*** (Номис); ***Не залицайся нікому*** (П. Чубинський). У сучасній мові окремі з аналізованих лексем прогнозують валентнозумовленій родовий і/або знахідний, дуже рідко місцевий (*Ой кум*

⁶ До обстеження залучено матеріали Українського національного лінгвістичного корпусу Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України.

на кумі залицявся (П. Чубинський)) особи з аналітичними синтаксичними морфемами *до*, зрідка *на*, *коло*, з пор.: *залицятися*, що й підтверджують сучасні словники: *'залицятися, яюся, яєися, недок., без додатка і до кого, рідко на кого, коло кого, з ким.* Маючи почуття симпатії або кохання, упадати біля кого-небудь, виявляти знаки уваги, зачіпати розмовою, жартами і т. ін.' (СУМ 1972₃: 186; СУМ 2014₅: 295): *Відколи ви познайомились, я все боюся, що він почне залицятися до тебе* (О. Авраменко).

У відмінково-граматичних концепціях Юрія Шевельова та Євгена Тимченка спільним є розгляд функційного наповнення відмінкових форм у регулярній сполучуваності таких форм з активно валентними лексемами (термін валентність ні Ю. Шевельов, ні Є. Тимченко не використовують) із вирізненням окремих тематичних груп – у Є. Тимченка, тих чи тих рядів дієслівних лексем – у Ю. Шевельова. Спільним у поглядах лінгвістів на давальний постає розкриття його функціонування у вузьких (із дієсловами відповідної семантики) та розширених (у внутрішньореченнєвій структурі) контекстах та диференціювання різних статусів у дво- та односкладних реченнях із розмежуванням регулярності виявів у сполученні з лексемами безособовими та інфінітивами. Очевидною є відмінність у відмінково-граматичних студіюваннях Євгена Тимченка та Юрія Шевельова, зокрема в розгляді давального відмінка. Для вичерпного аналізу сучасного функціонування давального особи / давального неособи в різних їх семантичних навантаженнях у внутрішньореченнєвих реалізаціях Є. Тимченка залучає глибинні історичні шари, зіставляє сучасний статус давального з аналогічним і/або нетотожним в інших споріднених чи неспоріднених мовах, що посилює обґрунтування тез про залишки давального локативної семантики та ін. у сучасних діалектах, усній народній творчості. Ю. Шевельов студіює давальний через його внутрішньореченнєвий статус, встановлення варіативних реалізацій форм підрядного синтаксичного зв'язку, зокрема керування.

Студіювання відмінково-граматичних студій Є. Тимченка і Ю. Шевельова є особливо перспективним для розкриття динаміки граматичних поглядів у всьому лінгвістичному просторі, розкритті тяглості мовознавчих підходів, попри постійні волонтаристські впливи на можливість вивчення мовознавчої спадщини. Не менш актуальним є студіювання граматичних концепцій видатних лінгвістів минулого для з'ясування засадничих (методологічних, філософських та інших) принципів наукового аналізу мовних явищ та використання відповідної практики в сучасних мовознавчих студіях.

Література

- Апресян 1967: Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола [монографія] / Юрий Дереникович Апресян. – Москва: Наука, 1967. – 252 с.
- Вихованець 1987: Вихованець І.Р. Система відмінків в українській мові : [монографія] / Іван Романович Вихованець. – Київ: Наукова думка, 1987. – 232 с.
- Вихованець 1988: Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : [монографія] / Іван Романович Вихованець. – Київ: Наукова думка, 1988. – 256 с.
- Вихованець 1992: Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : [монографія] / Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 221 с.
- Вихованець 2004: Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови : [монографія] / Іван Романович Вихованець, Катерина Григорівна Городенська. – Київ: Університетське вид-во «Пulsари», 2004. – 398 с.
- Загнітко 2011: Загнітко А.П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис : [монографія] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
- Загнітко 2012: Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Т. 1. – 402 с.; Т. 2. – 350 с.; Т. 3. – 426 с.; Т. 4. – 388 с.
- Загнітко 2014: Загнітко А.П. Теорія грамати́ки і тексту : [монографія] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: Ноулідж (донецьке відділення), 2014. – 478 с.
- Загнітко 2014а: Загнітко А.П. Сучасна лінгвістика : погляди та оцінки : [монографія] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: Ноулідж (донецьке відділення), 2014. – 458 с.
- Масицька 2016: Масицька Т. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей: [монографія] / Тетяна Євгенівна Масицька. – Луцьк: Твердиня, 2016. – 416 с.
- Межов 2012: Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : [монографія] / Олександр Григорович Межов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
- Межов 2007: Межов О. Г. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення : монографія / Олександр Григорович Межов. – Луцьк : “Вежа”, 2007. – 181 с.
- Мірченко 2004: Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / Микола Васильович Мірченко. – 2-ге вид., переробл. – Луцьк : Вежа, 2004. – 393 с.
- Морозова 1980: Морозова Т. С. Структура словообразовательных парадигм русского глагола : [автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук] : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Т. С. Морозова. – Москва, 1980. – 20 с.
- Мустайоки 2006: Мустайоки А. Теория функционального синтаксиса : от языковых структур к языковым средствам : [монографія] / Арто Мустайоки. – Москва: Языки славянской культуры, 2006. – 512 с.
- Плунгян 2011: Плунгян В.А. Введение в грамматическую семантику : грамматические значения и грамматические системы языков мира : [учеб. пособ.] / Владимир Александрович Плунгян. – Москва: РГГУ, 2011. – 672 с.

- Плющ 1978: Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі речення : [навч. посібник] / Марія Яківна Плющ. – Київ : Вища школа, Голов. вид-во, 1978. – 175 с.
- Плющ 2011: Плющ М. Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні : [вибрані праці] / Марія Яківна Плющ. – К. : Вид-во Нац. педагог. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
- Потебня 1992: Потебня О. О. Мова. Національність. Денаціональність : [статті і фрагменти] / Олександр Опанасович Потебня // упоряд. і вступ. ст. Ю.В. Шевельов. – Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992. – 155 с.
- Потебня 1958: Потебня А. А. Из записок по русской грамматике [науч. изд.] / Александр Афанасьевич Потебня // общ. ред., предисл., вступ. ст. В.И. Борковский. – Москва: Учпедгиз, 1958. – Т. 1–2. – 536 с.
- Русская 1979: Русская грамматика : [науч. изд.]. – Т. 1–2. – Praha: Academia Československé akademie věd, 1979. – 1144 s.
- Селіванова 2011: Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія [наук.-довідк. вид.] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
- Тимченко 1925: Тимченко Є. Номінатив і датив в українській мові : [наук. вид.] / Євген Тимченко. – Київ: Вид Укр. АН, 1925. – 64 с. (<http://zbruc.eu/node/57967>)
- Чернобай 2014: Чернобай Г.С. Міфологічний суб'єкт безособового речення в українській мові : [дис. ... канд. філол. наук; спеціальність 10.02.01 – українська мова] / Ганна Сергіївна Чернобай. – Харків, 2014. – 304 с.
- Brugmann 1904: Brugmann K. Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen : [wissenschaftliche Forschung] [Text] / Karl Brugmann. – Strassburg, 1904. – 777, XVIII, 777 S.

Джерела

- Авраменко О. Зорі в твоїх долонях : [повість] / Олег Авраменко, Валентин Авраменко. – Київ, 2007.
- Авраменко О. Реальна загроза : [роман] / Олег Авраменко, Валентин Авраменко. – Київ, 2004.
- Андерш Й.Ф. Семантична структура безпрійменникового давального відмінка в чеській і німецькій мовах : [монографія] / Йосип Фрідріхович Андерш. – Київ: Наукова думка, 1975. – 134 с.
- Андріяшик Р. Люди зі страху : [повість] / Роман Андріяшик. – Київ: Дніпро, 1983. – 584 с.
- Андрусяк І. Нечиста сила : [оповідання] / Іван Андрусяк // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – № 224/225 (лип. – серп.). – С. 4–12.
- Андрухович Ю. Дванадцять обручів : [роман] / Юрій Андрухович. – Київ: Дніпро, 2003. – 371 с.
- Антоненко-Давидович Б. Твори : У 2- т. – Т. 1 : Оповідання. Повісті. Літературний репортаж; Т. 2 : Сибірські новели. Оповідання. Публіцистика. Спогади. Листування / Борис Дмитрович Антоненко-Давидович / Упоряд. Я. Тимошенко, Б. Тимошенко. – Київ: Дніпро, 1991. – 477 с.
- Багмут І. Записки солдата : повісті, оповідання, нариси / Іван Багмут. – Київ: Дніпро, 1975. – 503 с.
- Багрянний І. Людина біжить над прірвою : [роман] / Іван Багрянний. – Київ: Український письменник, 1992. – 320 с.
- Барка В. Поезії. Повість «Жовтий князь» : [поезія; повість] / Василь Барка. – Київ: Наукова думка, 1999. – 304 с.
- Баум Л. Мудрець Країни Оз : [повість-казка] / перекл. Л.А. Солонька / Лаймен Френк Баум. – Київ: Дитвидав УРСР, 1959. – 211 с.
- Бедзик Ю. Великий день інків : [роман] / Юрій Бедзик. – Київ: Веселка, 1989. – 286 с.
- Бердник О. Лабіринт Мінотавра : [повісті] / Олесь Бердник. – Київ: Веселка, 1990. – 408 с.
- Бердник О. Вогнесміх : [фентезі] / Олесь Бердник. – Київ: Радянський письменник, 1988. – 544 с.
- Бичко В. То не маки цвітуть : [поезії] / Валентин Бичко. – Київ: Дитвидав, 1962. – 192 с.
- Біблія. Пер. І. Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrbible.at.ua/load/zavantazhiti_ukrajinsku_bibliju/skachaty_ukrajinsku_bibliju/ukrajinskij_pereklad_bibliji_i_ogienka/7-1-0-166
- Білий Д. Заложна дуца : [роман] / Дмитро Білий. – Донецьк: Альфа-прес, 2004. – 496 с.
- Білик І. Меч Арея : [роман] / Іван Білик. – Київ: Дніпро, 1990. – 446 с.
- Білик І. Похорон богів : [історичний роман] / Іван Білик. – Київ: Видавничий дім А.С.К., 2005. – 480 с.
- Білкун М. Багато, багато, багато золота... : [повість] / Микола Білкун. – Київ: Молодь, 1975. – 184 с.
- Бузько Д.І. Чайка : [роман] / Дмитро Іванович Бузько. – Київ: Дніпро, 1991. – 394 с.
- Васильченко С. Мужичька арихметика : [оповідання] / Степан Васильченко. – Київ: Веселка, 1991. – 211 с.
- Винниченко В. Записки Кирпатого Мефістофеля : [роман] / Володимир Винниченко. – Київ: Знання, 2015. – 271 с.
- Винничук Ю. Легенди Львова : оповідання / Юрій Винничук. – Львів: Сполом, 1999. – 234 с.
- Вільде І. Метелики на шпильках : роман / Ірина Вільде. – Київ: Дніпро, 1968. – 468 с.
- Вінграновський М. На срібнім березі : [поезії] / Микола Вінграновський. – Київ: Молодь, 1978. – 92 с.
- Владко В. Сивий капітан : [повість] / Володимир Владко. – Київ: Дніпро, 1959. – 330 с.
- Владко В. Двійники Стьопи Лознікова : [повість] / Володимир Владко // Знання та праця. – 1963. – № 9. – С. 20–24.
- Вовчок Марко. Народні оповідання : [оповідання] / Марко Вовчок. – Київ: Наукова думка, 2001. – 252 с.
- Возняк Т. Тексти та переклади : [монографія] / Тарас Возняк. – Харків: Фоліо, 1998. – 667 с.

- Гашек Я. Пригоди бравого солдата Швейка : [роман] / Ярослав Гашек / перекл. С. Масляк. – Київ: Дніпро, 1993. – 669 с.
- Гончар О. Спогад про океан : [новели] / Олесь Гончар. – Київ: Веселка, 1995. – 463 с.
- Гончар О. Циклон : [роман] / Олесь Гончар. – Київ: Радянський письменник, 1970. – 286 с.
- Гриб К. Хоча лист і не дійшов : [повість] / Кузьма Кіндратович Гриб. – Київ: Веселка, 1990. – 542 с.
- Грінченко Б. Вибрані твори : [оповідання; повість] / Борис Грінченко. – Київ: Дніпро, 1987. – 461 с.
- Гуменна Д. Мана : [повість] / Докія Кузьмівна Гуменна. – Нью-Йорк: Укр.-америк. вид-во, 1952. – 97 с.
- Гуцало Є. Дениско : [оповідання] / Євген Гуцало. – Київ: Веселка, 1973. – 142 с.
- Дахно І. Ділова кар'єра : [навч. пос.] / Іван Іванович Дахно. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 528 с.
- Дашвар Люко. Рай. Центр : [роман] / Люко Дашвар. – Київ: Книжковий клуб «Сімейне дозвілля», 2009. – 272 с.
- Дашкієв М. Кришталеві дороги : [фантастична повість] / Микола Олександрович Дашкієв. – Київ: Веселка, 1976. – 369 с.
- Домонтович В. Без ґрунту : [роман] / Віктор Домонтович. – Київ: Гелікон, 2000. – 520 с.
- Дрозд В. Катастрофа : [повість] / Володимир Дрозд. – Київ: Студія «Негоціант», 2000. – 132 с.
- Загребельний П. Диво : [роман] / Павло Загребельний. – Київ: Знання України, 2001. – 576 с.
- Іваничук Р. Твори: В 3-х т. – Т. 2 : Вода з каменю; четвертий вимір; шрами на скалі : [романи] / Роман Іваничук. – Київ: Дніпро, 1988. – 694 с.
- Ізарський О. Столиця над Ізаром (Мюнхен) : [роман] / Олекса Ізарський. – Полтава: АСМІ, 2002. – 334 с.
- Ірванець О. Лускунчик-2004 : [п'єса] / Олександр Ірванець. – Київ: Факт, 2005. – 208 с.
- Калинець І. Зібрання творів : У 2-х т. – Т. 2: Невольничка муза / Ігор Калинець. – Київ: Факт, 2004. – 542 с.
- Квітка-Основ'яненко Г. Твори: В 6-и т. – Т. II : [повісті, оповідання] / Григорій Квітка-Основ'яненко. – Київ: Держлітвидав України, 1956. – 493 с.
- Кобилянська О. Вибрані твори : [повісті, оповідання] / Ольга Кобилянська. – Київ: Дніпро, 1977. – 542 с.
- Кокотюха А. Нейтральна територія : [роман] / Андрій Кокотюха. – Львів: Кальварія, 2002. – 160 с.
- Кониський О. Вибрані твори : [оповідання] / Олександр Кониський. – Київ: Час, 1927. – 223 с.
- Кононенко Є. Книгарня «Шок» : [новели, есеї] / Євгенія Кононенко. – Львів: Кальварія, 2009 – 128 с.
- Кочерга І. Твори : В 3-х т. – Т. II : [драми] / Іван Кочерга. – Київ: Держлітвидав, 1956. – 556 с.
- Коцюбинський М. Вибрані твори : [повісті, оповідання] / Михайло Коцюбинський. – Київ: Дніпро, 1977. – 500 с.
- Левін Б. Видно шляхи полтавські : [повість] / Борис Левін. – Київ: Дніпро, 1984. – 678 с.
- Лепкий Б. Вибрані твори : [Прозові твори] / Богдан Лепкий / Укл.: В.Ф. Погребенник. – Київ: Наукова думка, 1997. – 695 с.
- Лепкий Б. Крутіж : [роман] / авт. передм. Коритко Р.Ф. / Богдан Лепкий. – Київ: Веселка, 1992. – 390 с.
- Малиновська М.Ю. Гримучі озера Полісся : [роман] / Маргарита Юрїївна Малиновська. – Київ: Дніпро, 1991. – 464 с.
- Мирний П. Вибрані твори : оповідання, повість / Панас Мирний. – Київ: Веселка, 1984. – 221 с.
- Мойсієнко А.К. З чернігівських садів : нові сонети і верлібри : [поезії] / Анатолій Кирилович Мойсієнко. – Умань: Софія, 2008. – 130 с.
- Мушкетик Ю. Твори: у 5-и т. – Т. 1 : Смерть Сократа. Суд над Сенекою. Гайдамаки. Жовтий цвіт кульбаби / Юрій Мушкетик. – Київ: Дніпро, 1987. – 608 с.
- Наливайко Д. Літературна компаративістика : вчора і сьогодні / Дмитро Наливайко // Сучасна літературна компаративістика : стратегії і методи : [антологія] / За аг. ред. Дмитра Наливайка. – Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 3 – 26.
- Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси : Въ четырехъ книгахъ / собранныя Я. О. Головацкимъ. – Москва: ... Изд. Императорскаго О-ва Истории и Древн. Россійскихъ, 1878 (Режим доступу: http://kirsoft.com.ru/skb13/KSNews_449.htm (02.12.2016)).
- Нечуй-Левицький І.С. Київські прохачі : [оповідання] / Іван Семенович Нечуй-Левицький. – Київ: Наукова думка, 1966. – 401 с.
- Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький : [роман] / Зібрання творів : У 10-и т. – Т. 7: прозові твори. – Київ: Наукова думка, 1966. – С. 5–259.
- Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк / за ред. Л.І. Шевченко. – Київ: АРІЙ, 2008. – 672 с.
- Осьмачка Т. Старший боярин : [повість] / Тодось Осьмачка. – Київ: Наукова думка, 2002. – 424 с.
- Пашковський Є. Осінь для ангела : [роман] / Євген Пашковський. – Київ: Нова література, 2006. – 532 с. (Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1806628/> (05.01.2017)).
- Пільгук І. Грозовий ранок : [повість] / Іван Пільгук. – Київ: Дніпро, 1976. – 560 с.
- Рильський М. Вибране : [лірика; поеми] / Максим Рильський. – Київ: Дніпро, 1977. – 351 с.
- Скляренко С. Володимир : [роман] / Семен Скляренко. – Київ: Дніпро, 1985. – 672 с.
- Словарь української мови / Упор. з дод. матеріалу Б. Грінченко : В 4-х т. – Київ: Вид-во Академії наук

Української РСР, 1958. – Т. 1. – 538 с.

Словник української мови : В 11-и т. – Т. 2. – Київ: Наукова думка, 1971. – 550 с.

Словник української мови : В 11-и т. – Т. 3. – Київ: Наукова думка, 1972. – 744 с.

Словник української мови : В 11-и т. – Т. 8. – Київ: Наукова думка, 1977. – 927 с.

Сосюра В. Вибране : лірика та поеми / Володимир Союра. – Київ: Дніпро, 1972. – 312 с.

Старицький М. Останні орли : історична повість із часів гайдамачини : [повість] / Михайло

Старицький / Перекл. Є. Михайлюк, М. Шумило. – Львів: Каменяр, 1990. – 440 с.

Стельмах М. Щедрий вечір : [повість] / Михайло Стельмах. – Київ: Дніпро, 1987. – 144 с.

Талан С. Оголений нерв : [роман] / Світлана Талан. – Київ: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 544 с.

Тичина П. Десь на дні мого серця : [поезії] / Павло Тичина; упоряд. Д.А. Головка. – Київ: Радянський письменник, 1991. – 221 с.

Українка Л. Твори : В 10-и т. – Т. 7 : [Прозові твори] / Леся Українка. – Київ: Дніпро, 1965. – 356 с.

Франко І. Додаткові твори до зібрання творів у п'ятдесяти томах. – Т. 54 : [збірник статей: літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1896 – 1916)] / Іван Франко. – Київ: Наукова думка, 2010. – 1216 с.

Чемерис В. Фортеця на Борисфені : [історичний роман] / Валентин Чемерис. – Харків: Фоліо, 2011. – 443 с.

Чернявський М. Вибрані твори : [художні твори] / Микита Чернявський. – Київ: Дніпро, 1990. – 589 с.

Чубинський П. Мудрість віків : [українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського] : У 2-х кн. / Павло Чубинський. – Кн. 2. – Київ: Мистецтво, 1995. – 224 с.

Шевченко Т. Кобзар : поезії / Тарас Шевченко. – Київ: Дніпро, 1970. – 583 с.

Щоголів Я. Поезії / Яків Щоголів. – Київ: Вид-во АН Української РСР, 1958. – 238 с.

Яновський Ю. Вершники : [роман] / Юрій Яновський. – Київ: Дніпро, 1987. – 201 с.

Загнитко Анатолій

Грамматические концепции дательного Юрия Шевелева и Евгения Тимченко: теоретико-прикладные студии

Охарактеризовано концептуально-грамматические основы толкования дательного в надежной системе Юрием Шевелевым и Евгением Тимченко с определением направлений в анализе лингвистами тенденций сочетаемости форм дательного во внутрипредложенческой структуре. Исследованы направления рассмотрения Юрием Шевелевым и Евгением Тимченко полифункциональности дательного с установлением статуса дательного лица и его валентной обусловленности соответствующими семантическими группами глагольных лексем. Определен статус дательного лица в односоставных предложениях с единственным главным членом предложения.

Ключевые слова: надежная система, дательный падеж, дательный лица, безличное односоставное предложение, активная валентность, пассивная валентность, валентность глагола.

Zahnitko Anatolii

Grammatical Conceptions of Dative by George (Yurii) Y. Shevelov and Yevhen Tymchenko: Theoretical and Applied Studies

Conceptual and grammatical principles of the dative case system, interpreted by George (Yurii) Shevelov and Yevhen Tymchenko, were determined alongside with the distinguishing of their approaches to the analysis in areas of tendencies to the dative forms compatibility in the inner structure of the utterance. Approaches, used by George (Yurii) Shevelov and Yevhen Tymchenko, to the examination of the multi-functionality of the dative, alongside with the evaluation of the dative person status and its valence appropriate by the certain semantic groups of the verbal lexical items, were examined. It was found the dative status of a person in composite sentences of one principal member of the sentence.

Keywords: case system, dative, dative of the person, impersonal composite sentence, active valence, passive valence, valence of the verb.

Надійшла до редакції 15 грудня 2016 року.